

SÖZÜ DOĞRU YERDE SÖYLEYEN ADAM: ÂŞIK REYHANÎ

Mehmet GÖZÜKARA

Ataların izinden giderek söze “*Bir varmış bir yokmuş, Allah’ın kulu çokmuş*” diyerek başlamak istiyorum. Bin yaşayanın da hikâyesi var, bir yaşayanın da. Her insanın, kulağına okunan ezanla başlayan, secdesiz-rükûsuz ve üç tekbirle kılınan namazla nihayete eren bir hikâyesi vardır. İşte insanın, bu ezanla namaz arasında geçen ömür takviminde dünya sayfalarına neyi, niçin, neye göre yazdığının önemine binaen bir hikâyesi olur. Okuduğunuz hikâye içinizde bir kahraman çıkarmıyorsa o hikâyeyi okuduğunuza pişman olursunuz. İşte size, okurken pişmanlık duymayacağınız ve sizi geçmişten günümüze bir insanın; bir insanda/şairde/âşıktaki olması gereken erdemleri kuşanmış Âşık Reyhanî’nin hikâyesini anlatmaya çalışacağım.

1932 yılında Hasankale’nin Alvar köyünde doğan Reyhanî’nin asıl adı Yaşar Yılmaz’dır. İran’dan göçen babası önce Kars’a, daha sonra Erzurum’a yerleşir. Okuma yazmayı okula gitmeden öğrenir. Sonraki yıllarda ise dışarıdan sınava girerek diploma alır.

Reyhanî küçük yaşlarında köyüne gelen âşıkları dinleyerek, kitap okuyarak birçok halk hikâyesini öğrenir. Alvar köyünde ârifler meclisi kurularak güzel sohbetler ile ehl-i dil insanların yetişmesinin zemini hep canlı tutulmuş. Âşık Reyhanî de bir anlamda o meclislerin bu topluma sunduğu bir armağandır. Böyle bir kültür yoğunluğu içerisinde geçen çocukluk devresinin akabinde âşıklığa ve şiir yazmaya başlar ve henüz 18 yaşlarında iken, rüyasında görüp âşık olduğu kızı kaçıır. (Allah-u âlem bu kız kaçırma olayında badeli âşıklara bade icirirken, maşuklarının pir tarafından gösterilmesinin etkisi az olmasa gerek) Bu evlilik birkaç ay geçmeden geçimsizliğe ve huzursuzluğa dönüşür. Bunun üzerine karısının ailesi kızlarını alarak başka biriyle evlendirirler. Reyhanî, bu dönemden sonra Dertli mahlasıyla şiirler yazmaya, türkü söylemeye başlar. Ancak bu mahlası uzun süre kullanmadan, Bayburtlu Âşık Hicrani tarafından kendisine Reyhanî mahlası verilir. Eski âşıkların dışında, yetiştiği Huzuri Baba, Nihânî, Cevlani, Efkarî, Gülistan Çobanoğlu gibi âşıklardan gelenek ve usul öğrenir.

Artık Reyhanî; Narmanlı Sümmani’nin, Çıldır Şenlik’in, Huzuri Baba’nın, Cevlani’nin, Efkarî’nin, Nihânî’nin, Gülistan Çobanoğlu’nun devrettiği bayrağı; Mevlüt İhsanî, Mustafa Ruhanî, Murat Çobanoğlu, İlhami Demir, Rüstem Alyansoğlu ve Şeref Taşlıova gibi kendi devrinin âşıklarıyla birlikte son nefesine kadar dalgalandıracaktı.

O devirdeki âşıklar bir usta bulmalı ve bulduğu ustaya hizmet etmeliydiler. Hizmet etmeliydiler ki ustadan örnek alarak kendi renklerine boyanabilsin, kendi taşıdıkları değer farkına varsın, söyledikleri söze derinlik katarak inci-mercana eşdeğerde söz söyleyebilecek kıvama gelmelerinin önü açılsındı. Açılınsın ki; pahalılık karşısında “*Bir Gripin bir köylüden pahalı*” diyerek durumu özetleme yetkinliğinin yanında cesaretine de sahip olsun.

Reyhanî’nin ifadesiyle; “Sarıkamış’ın, Şenkaya’nın, Selim’in, Horasan’ın arasında kilit noktası olan Soğanlı dağlarının çukur bir noktasında, Gaziler-Bardız- nahiyesinde yaşayan yaşlı-ihiyar, bilge ve de ilim adamlığının yanında iyi de bir âşık olan Nihânî Baba mevcut idi.” -1968 yılında İstanbul’da vefat etti.- Reyhanî, kendine örnek alacağı ve imtihan vereceği usta olarak düşündüğü Nihânî Baba’nın yanına gider. 1952 yılının bir Cuma günü, iki kapılı bahçe kapısından içeri girerek Nihânî Baba’nın evine varır. Bu evin; yoksul ve bir o kadar da fakir birinin evi olduğu pencerelerinin bir kısmının mukavva kâğıtlarla, bir kısmının da yastıklarla kapatılmış olmasından anlaşılıyordu. Sobanın borularının eklerini, tütmesin diye tuzlu çaputlarla sarmışlar, tavukların yemlerini evin girişinde, eşğin hemen yanında bir yere bırakmışlardı. İşte burası böyle yoksul birinin eviydi. “Ben pencerenin önüne oturdum ve camiye doğru bakıyordum. Biraz sonra Cuma namazını kılan cemaat dağılmaya başladı. Camiden çıkan cemaatin içinden bizim oturduğumuz eve doğru ayrılıp gelen, seksen beş yaşlık bir ihtiyar vardı. Nefes darlığı tutmuş, bastona basa basa gelirken derin derin nefes alıyordu. İşte bu gelen, vaktinde gökyüzündeki turnaları döndüren Nihânî Babaydı.” -Onun gelişi Reyhanî’de karşılığını bulmuştu.- Söze devam eden ve “onun gibi bizde de ihtiyarlama, onun gibi bizim de yoksul düşme korkusu taa o zamanda içime düştü” diyen Reyhanî; Nihânî Baba’nın bu gelişini sazıyla-sözüyle şöyle dile getirir:

*Hele bakın Nihânî’nin halına
Kocalanmış dişi düşmüş geliyor
Ecel kuşağını sarmış beline
Hayat köprüsünden geçmiş geliyor*

*(Hele)Baba nerde(senin) inci, mercan sözlerin
Maşer perdesini çekmiş gözlerin
Eğilmiş kametin yorgun dizlerin
Ümit bir bastona düşmüş geliyor*

“O zamana kadar kapının iç kapısına girmiş, iki kolunu kapının süvelerine dayamış, gözlerinden buram buram gelen yaşlarla bizi seyrediyor ihtiyar.” Reyhanî ise son kitabı söylemeye devam ediyordu:

*Seller coş ettikçe dere darlanmış
Dalgalar vurdukça uçmuş yarlanmış
Kervan yoruldukça yük ağırlanmış
Akşam olmuş güneş aşmış geliyor*

“İhtiyar yanıma yaklaştı, elini öptüm, o’da benim gözümünden öptü. On-on iki yıl önce terk ettiği sazını istedi hanımından. Hanımının getirdiği sazı sarılı olduğu çapıtından çıkardı.” Sazın üzerinde iki paslı tel kalmıştı. İhtiyar o sazın tellerine dokundu:

*Ben de senin gibi yüce dağ idim
Şimdi başım duman oldu ne yapım
Mor sümbüllü bahçe idim bağ idim
Dolu dövmüş bostan oldum ne yapım*

*Bir zamanlar meclislerde baş idim
Hamzalara Halitlere eş idim
Turna telli bülbül sesli kuş idim
Feryat ettim sestem oldum ne yapım*

*Ben de Nihânî'yim bir bostan ektim
Hargımı payladım suyumu çektim
Vardım hâsılatı harmana döktüm
Varıdatım noksan oldu ne yapım*

“Etraf köylere haber ulaştıran köylüler o günün akşamına bizi, köyün okuluna davet ettiler. İki minder atılmış, okul köylüler tarafından hınca hınc doldurulmuştu. Birisi hayatının baharında bir delikanlı, diğeri yolun sonunda, 85 yaşlarında bir ihtiyar... Âşıklığın töresi buydu. Mecbur davete icabet ederek bu iki âşık karşılaşacak, onlar da dinleyeceklerdi. Nihânî Baba’yla karşılıklı bir iki söyledikten sonra toplanan kalabalık duruma müdahale ederek; “biz buraya yarenlik dinlemek için toplanmadık” diyerek atışmanın yönünü taşlamaya çevireceklerdi. Ahalinin bu haklı talebine kulak asmamak olmazdı. Atışmada âşıkların bir birini taşlama sırası gelmişti. Ama Reyhanî onu taşıyamaz utanırdı. Dedesi yerindeydi, saygılı olması gerekiyordu. Nihânî Baba gençlerden gelen bu taşlama isteğini yerine getirmeyi istiyordu. Reyhanî’ye dönerek; “evladım, gençlerin bu isteğini kırmada iki atışalım” der. Bunu bir ruhsat olarak kabul eden Reyhanî bakalım bu ihtiyarı nasıl taşıyacaktı. Nihânî Baba’nın suçu neydi, taşlanacak bir tarafı var mıydı?

REYHANÎ:

*Hele bakın bu dünyanın işine
Gözleri kan dolmuş figan gözetir
Neredeyse varmış doksan yaşına
Hâlâ gelmiş bennen meydan gözetir*

NİHÂNÎ BABA:

*Elif hiçbir mahreç ile hecelmez
Âşıklar yorulmaz dünya dincelmez
Ömür geçer amma gönül kocalmaz
Yüz yaşında bile meydan gözetir*

REYHANÎ:

*Baba senin hükmü halin kalmadı
Söndü peteklerin balın kalmadı
Bir yana gidecek yolun kalmadı
Gayrı seni bir kabristan gözetir*

NİHÂNÎ BABA:

*(Kuzum)Böyle ham fikiri sokma araya
Çam sakızı ilaç olmaz yaraya
Azrail gelirse bakmaz sıraya
Bazen pir yerine civan gözetir*

Reyhanî ihtiyarlığından dem vurarak Nihânî’ye galebe çalamayacağını anlayınca, o koca çınarı, badesini içtiği Afganistan’daki maşukuyla zora düşürmek ister.

REYHANÎ:

*Âşıklarda maşuk için va’d olur.
Zannetme ki bu dünyada tat olur.
Belki Acem kızı senden yad olur.
Onu da el alır, düşman gözetir.*

Nihânî ağlamaya başlar... Mahramasıyla gözyaşlarını silerek muhteşem cevabını verir:

NİHÂNÎ BABA:

*Merhametin yok mu ben ihtiyara
Aciz vücuduma açtın bir yara
Ben yar ile söz kesmişim mezara
İkrârımız Ulu Divan gözetir*

Reyhanî gönül almak için bir başka ayağa geçmek istese de, Nihânî, “Dur evladım, bir ayak da ben açayım, sen de arkamdan gel!” der, dokunur sazın tellerine, bir “muamma”ya yelken açar:

NİHÂNÎ BABA:

*Ben seni bilirdim has kumaş gibi
Sen kendin gösterdin kara taş gibi
Şavkın ziya verse ay güneş gibi
Önen gelen bulutlara ne dersin?*

REYHANÎ:

*Çok serttir çekilmez feleğin yayı
Sen arıfsın okumuşsun imlâyı
Bulut olup siper çekme semayı
Dağıtacak rüzgârlara ne dersin?*

NİHÂNÎ BABA:

*Bir gün dağ başını sis duman alır
Umutlar gelecek bahara kalır
Bir söz var ki “Yel kayadan ne alır!”
Önen gelen şu dağlara ne dersin?*

REYHANÎ:

*Anladım ki dağlar gibi ulun var
Gelenin var geçenin var yolun var
Çiçeğin var çimenin var gülün var
Üstünü örtecek kara ne dersin?*

NİHÂNÎ BABA:

*Esnafi tanurlar has kumaş ile
İnsanı ölçerler ağır baş ile
Çok öğünme altı aylık kış ile
Eritecek bir bahara ne dersin?*

NİHÂNÎ BABA:

*Hiç rast gelmedin mi er oğlu ere
Düşün sözlerimi fikret bir kere
Bir denize ne yapacak bir dere
Önen çıkan ummanlara ne dersin?*

REYHANÎ:

*Mert elinden zehir içer giderim
Namert altın olsa geçer giderim
Lütuf olsa yelken açar giderim
Üstündeki kaptanlara ne dersin?*

NİHÂNÎ BABA:

*Sözüm haksız ise gel beni kına,
Faydasız bir işin düşme ardına
Pusulana kaybolur çıkar fırtına
Gidemezsin bir kenara ne dersin?*

REYHANÎ:

*Haberin yok mudur Perverdigâr'dan
Bütün âlemlere yar olan Yar'dan
Hazreti Yunus'u kurtardı dardan
Sahip olan o Settar'a ne dersin?*

NİHÂNÎ BABA:

*Evladım belli ki etmişsin talim
Lâkin şöyle biraz halim ol halim
Hâsılı vesselâm uzatmayalım
En nihayet bir mezara ne dersin?*

REYHANÎ:

*(Baba can)Sen usta ben çırak gerisi hava
Öper ellerinden beklerim dua
Hakk buyurmuş külli nefsin mevtiha
Bozulmayan mukaddere ne dersin?*

Sonunda Reyhanî, Nihânî'nin elini öper. O da onun sırtını sıvazlar, “İnşallah sert bir kayaya rast gelmezsin!” diye dua eder.

Âşık Sümmani'de 12-13 yaşlarında gurbete çıkacağı vakit Âşık Mahiri'ye sınav vermemiş miydi? Âşık Mahiri'nin tecrübelerine müracaat eden Âşık Sümmani rüştünü ispat ettikten sonra söz ülkesine yelken açmış, Hakk'ın ve hakikatin sesi olmamış mıydı? O devirde yaşanan buna benzer onlarca güzel örnek vardı. Âşık Reyhanî, kendinden önceki âşıkların hem hikâyesine vakıf hem de muvaffakiyetlerinin sırr-ı hikmetinin şuurundaydı. Geçmişin izini sürerek kendi döneminde iz bırakmaya muvaffak olmuş bir âşıktır. Oysa günümüzde öyle mi? herkesin “ben” dediği, kimsenin burnundan “kıl” aldırmadığı bir devre devrildik maalesef.

Erzurumlu Âşık Taner Öztürkoğlu'ndan dinlemiştim: Yıl bin dokuz yüz altmış dokuz. Eskişehir Belediyesi âşıklar bayramı düzenler.

Âşık Reyhanî'nin söze ve öze hâkimiyeti, programa katılan Vali Beyin dikkatini çeker. Belediye Başkanına dönerek; “Başkanım biz bu aşığı bırakmayalım, yarın Başbakan vilayetimize gelecek, sazi ile sözü ile övsün” der. Bu durumu Âşık Reyhanî'ye açarlar. O da “olur, neden olmasın” der.

Ertesi gün olmuş, sıra Reyhanî'nin sahne almasına gelmiştir. Dadaş kıyafetlerini giymiş olan Âşık Reyhanî sazını alır ve sahnede kendisi için ayrılmış sandalyeye oturur. Şöyle bir bakar. Kimler yok ki? Başbakan Süleyman Demirel, Vehbi Koç, Vali Bey, Belediye Başkanı, velhasıl ilin ileri gelenleri ile devletin üst düzey yöneticileri hep oradalar. Kalabalık bir mülki erkân vardır. Dinleyici kitlesi susmuş meraklı gözlerle kendinin Başbakanı nasıl öveceğini beklemektedir. Tellerine dokunduğu sazın nağmesinin arkasından;

*On milyon işsiz yalvarıyoruz
Bize bir hal oldu yapma Süleyman(etme Keloğlan)
Milleti ne zaman kurtarıyoruz
Ömrü gazel oldu yapma Süleyman (etme Keloğlan)*

Vali Bey telaşla koşuyor sahneye. “Sen ne diyorsun?” Süleyman Demirel politikacı ve de bir o kadar akıllı adam. Vali Bey'i uyarır. “Âşıklar ne derse hoş karşılanır. Âşığa küsülmez, âşıklar içinden geldiği gibi söyler. Bırakın söyleyeceğini söylesin. Dokunman aşığa, biraz sonra da över” diyerek âşığın derdest edilerek aşağı indirilmesinin önüne geçer.

*Biz aç kaldık sizler havyar yer iken
Oy toplayıp millet daha kör iken
Develisyon, enfilasyon der iken
Paramız pul oldu yapma Süleyman (etme Keloğlan)*

Reyhanî söyledikçe Vali Bey'in ve bürokratların benzi gidiyor geliyor.

*Öküzden pahalı saman parası
İmamlar istiyor iman parası
Beş yüz lira oldu hamam parası
Millet rezil oldu yapma Süleyman (etme Keloğlan)*

*Seçim derken oy sandığı aşındı
Senin yaptığını âlem düşündü
Yeniden fakirler köye taşındı
Ağaya kul oldu yapma Süleyman (etme Keloğlan)*

Reyhanî'yim kaldım yalnız başıma
Zehir kattın vatandaşın aşına
Suyun varsa ektir kendi başına
Kel iyce kel oldu yapma Süleyman (etme Keloğlan)

Deyince ortalık iyice kızışır. Korumalar hareketlenir. Tam bir şaşkınlık hali yaşanırken Vehbi Koç ayağa kalkarak sunucudan mikrofonu ister ve bir şeyler söyledikten sonra: “Âşığım, seni Koç grubuna dâhil edeyim ve maaşa bağlayayım” der.

Reyhanî uygun bir dille teşekkür eder ve sözü söyle bağlar: “Eğer ben Koç grubuna dahil olur maaş alırsam bana Halk ozanı demezler, Vehbi Koç'un ozanı derler.”

Bunun üzerine Vehbi Koç'un tekrar söz alarak: “Peki, seni anladım. Ben zenginim sen de fakir bir ozansın. Zenginle fakirin arasında ne fark var? Onu bir tarif eder misin?” demesi üzerine: “Vehbi Bey siz zahmet etmeyin yerinize oturun. Ona da bir şeyler söyleyeyim” diyerek çalar mızrabı sazın tellerine:

*Hiltonda Efeste keyf çeken beyler
Sizi rüyasında görende adam
Kahvede süttürüp beşten atanlar
Kitabı rüyada yoranda adam.*

*Yeter oldu attığınız yalanlar
Göge çıktı kurduğunuz planlar
Parayınan ayda arsa alanlar
Yarasına biber sürende adam*

*Fakirin sabahı ne zaman atar
Zenginin köpeği yatakta yatar
Kimisi kediye hizmetçi tutar
Çocuğuna ayran verende adam*

*Konuşturma beni dertli bir yürek
Hele bu mahkeme bitsinde görek
Kaya gölgesinde üşür diyerek
Çocuğuna hasır serende adam*

*Her gün üç öğünde hayyar yiyenler
Anadolu şark hizmeti diyenler
Villada oturup keyf eyleyenler
Çamur ile duvar örende adam*

*Hor bakan var Anadolu köyüne
Saltanat hangi şehirin beyine
Ahır bulamayıp üç beş koyuna
Yayladan yaylaya göçende adam*

*Ne okul ne doktor ne mebus görmüş
Yaylada ebesiz çocuk doğurmuş
Tahsil görmek için kıtaya durmuş
Reyhanî dağlarda duranda adam*

Diyerek sözü bağlıyor. Âşık olmak kolay olsa da adam olmak kolay değil. Aslında her meslekten fazlasıyla var. Yeterinden fazla Prof, yeterinden fazla siyasetçi, yeterinden fazla öğretmen vs. bunların sayısını ve çeşidini artırabiliriz. Her şeyin enflasyonu yaşanırken, sadece adam gibi adamın kıtlığı çekiliyor bu memlekette. İşte sayısı az olan adamlardan bir adamdı Reyhanî.

Yine rahmetli Turgut Özal'ın basına kapalı olarak yaptığı toplantıya davet ettiği üç âşıkın içinde Reyhanî de vardır. Özal, atışmalarını istediği âşıklara ayağı bizzat kendisi veriyor. Ayak “önce koltuk sonra vatan”, her iki âşık ayağı aynen işliyor ve sıra Reyhanî'ye gelince ayağı değiştirerek söze söyle giriyor:

*Koltukları şişirmeyin
Çalıp çırpıp aşırmanın
Sabrımızı taşırmayın
Önce vatan sonra koltuk.*

Deyince; Özal'la birlikte hazirûn'un tümü ayağa kalkarak Reyhanî'yi alkışlar.

Âşık gözünü budaktan, sözünü dudaktan esirgemez. Âşıklık yeri geldiğinde düşmanın yüzüne haykırmak, yeri geldiğinde haksızın haksızlığını dillendirmekten geçer. Yoksa “kime ne dersem bahşişi fazla alırım”ın hesabını yapar, söyleyeceğini bu hesaba göre söylemek zorunda kalır. O zaman bahşişi belki fazla alırlar ama adamlık listesinde yerini alamazlar. Âşıklıktan çok fazla para kazanıp rahat bir hayat yaşayacağını düşünenler bilsinler ki, yanlış bir meslek seçmişlerdir. Kaybedecek bir şeyi olmayanlar doğruyu dosdoğru söylerler. Kaybedecek şeyi olanlarsa menfaatlerine doğru bükerek doğrunun ırzına geçerek söylerler.

2006 yılında aramızdan ayrılan, doğruyu, eğip bükmeden dosdoğru söyleyen Reyhanî'ye ne mutlu.

Ruhu şad, mekânı cennet olsun.